

Łucja Reczek-Zymróż

Uczelnia Państwowa im. J. Grodka w Sanoku

ORCID 0000-0003-2487-7707

DOI: <https://doi.org/10.35464/1642-672X.PS.2024.3.07>

Współpraca nauczyciela (wczesnej edukacji) z rodzicami – raport z badań

Cooperation between teachers (early childhood education) and parents – research report

ABSTRACT: The article analyzes the course of cooperation between teachers and parents, m.in. desirable professional competences of teachers and personal characteristics that enable effective cooperation with the basic educational environment of children, which is the family. Factors conducive to cooperation by teachers, but also hindering this process, were discussed. Contemporary roles of the teacher were indicated, which he performs by cooperating with parents of children of early school age. The research was conducted among 177 early childhood education teachers and 230 parents in the years 2014–2022 in south-eastern Poland through a diagnostic survey using a questionnaire.

KEY WORDS: early childhood education, teacher, parents, cooperation.

STRESZCZENIE: Artykuł dotyczy analizy przebiegu współpracy nauczycieli z rodzicami, m.in. pożądanych kompetencji zawodowych nauczycieli oraz cech osobowych, które umożliwiają efektywną kooperację z podstawowym środowiskiem wychowawczym dzieci, jakim jest rodzina. Omówiono w nim czynniki sprzyjające podejmowaniu przez nauczycieli współpracy, ale i utrudniające ten proces. Wskazano współczesne role, które pełni nauczyciel, podejmując współpracę z rodzicami dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Badania zostały przeprowadzone wśród 177 nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej i 230 rodziców w latach 2014–2022 w południowo-wschodniej Polsce za pośrednictwem sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety.

SŁOWA KLUCZOWE: edukacja wczesnoszkolna, nauczyciel, rodzice, współpraca.

Wstęp

Współpraca nauczycieli z rodzicami w znacznym stopniu stanowi o efektywności kształcenia, a okres wczesnej edukacji wyzwalający potencjał twórczy wychowanków może znacząco wpłynąć na stosunek dzieci do dalszej nauki. Nie będzie to możliwe bez podejmowania systematycznej i długofalowej współpracy z podstawowym środowiskiem wychowawczym dziecka, jakim jest rodzina. Współpraca nauczycieli z rodzicami powinna zatem być, podobnie jak każda działalność nauczyciela, starannie zaplanowana i usystematyzowana, tworzyć pewną całość, której składowe zarówno po stronie nauczycieli, jak i rodziców przyczynią się do jej powodzenia. Według Andrzeja Janke (2004, s. 129–172) istnieje kilka modeli współpracy. Są to: model formalno-biurokratyczny, formalno-biurokratyczny-uetyczniony, model agencyjny, *quasi*-partnerski i najbardziej pożądanym trójpodmiotowo-partnerski, w którym współpraca dorosłych odbywa się także z udziałem dziecka, a wpływy są równoważne. Relacje opierają się na humanistycznych relacjach międzyludzkich i są podbudowane demokratycznym stylem negocjowania i współdecydowania. Konieczność współpracy szkoły z rodzicami wynika z wielu przyczyn związanych m.in. z ograniczonymi możliwościami objęcia kontrolą całości wpływów wychowawczych, którym podlega dziecko, a także ze zmian kulturowych jak i społeczno-ekonomicznych. Zdaniem Barbary Lulek (2008, s. 200–205) obecnie współpraca przybiera różne rodzaje: delegujący, charakteryzujący się nie zawsze świadomie i dobrze zorganizowanym wspomaganiami się wszystkich podmiotów biorących udział w tych przedsięwzięciach; konsultacyjny – polegający na bezpośredniej realizacji zadań w zakresie kształcenia, wychowania i opieki lub pośredni, wyrażający się w tworzeniu warunków umożliwiających realizację działań dotyczących współpracy oraz model kooperacyjny uwzględniający podmiotowość osób podejmujących współpracę w procesie kształcenia, wychowania i opieki.

Cele i zasady współpracy nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej z rodzicami

Szkoła w Polsce, mimo wielu zmian społecznych, kulturowych, technologicznych i politycznych, pełni szczególną i niepowtarzalną rolę w życiu dzieci, stanowiąc obok rodziny najważniejsze ogniwo w procesie kształcenia i wychowania. Jej działania ukierunkowane są na osiągnięcie przez wychowanków dojrzałości psychicznej, fizycznej i emocjonalnej. Edukacja, zwłaszcza

wczesnoszkolna, potrzebuje nauczycieli umiejących kształcić stosunek dziecka do stawianych mu wymagań przez odpowiednią reakcją na sukcesy i porażki szkolne, ale i mających umiejętność współpracy z rodzicami (Zińczuk, 2009, s. 133–144). Wymagania stawiane w tym zakresie nauczycielom są odwrotnie proporcjonalne do oparcia, które zyskują w systemie oświaty. Brak uznania społecznego i niskie zarobki skutkują m.in. negatywną selekcją kandydatów do zawodu nauczyciela oraz frustracją przejawiającą się w wypaleniu zawodowym i przechodzeniu do innych branż, szczególnie na terenach uprzemysłowionych.

Partnerstwo edukacyjne staje się zasadniczym celem współpracy nauczycieli i rodziców, ale niestety tylko w teorii. Nauczyciele czują się głównie kontrolowani i rozliczani z efektów kształcenia. Nie tworzą wspólnoty z rodzicami, ale stają z nimi do rywalizacji w obronie własnych interesów. Nie ma wspólnych celów w praktyce, nauczyciele czują, że rodzice są klientami, którzy mają większe poparcie u władz oświatowych niż oni sami. Nie mają ochrony prawnej, która skutkuje m.in. postawą konformistyczną (*zaliczę, że bym nie miał kłopotów*) lub buntem, a w konsekwencji wypaleniem zawodowym u młodych adeptów sztuki pedagogicznej. Szczytne założenia dotyczące celów współpracy nauczycieli i rodziny, m.in.: rozszerzenie i pogłębienie wiedzy rodziców o dziecku i ustalenie jednolitych form oddziaływań wychowawczych; włączanie rodziców do rozwiązywania wychowawczych i organizacyjnych problemów placówki – usprawnienia pracy wychowawczej z uczniami (Grochowska, Kugnacka, 2001); lepsze poznanie przez nauczycieli rodziców poszczególnych uczniów na tle życia rodzinnego i szkolnego; wzajemne poznanie się i rozumienie nauczycieli, rodziców, a tym samym pogłębienie między nimi więzi emocjonalnych, które owocuje dwukierunkowym porozumiewaniem się i rozumieniem; zdobycie wśród rodziców oddanych przyjaciół i sojuszników szkoły w dziedzinie urozmaicenia życia w klasie oraz konkretnych poczynań wychowawczych i dydaktycznych na rzecz ogółu uczniów (Łobocki 2007, s.110–127); upowszechnianie wiedzy na temat rozwoju i wychowania dzieci; organizowanie czasu wolnego – roztaczanie opieki nad dziećmi po zajęciach szkolnych; uczestnictwo w organizacjach rodzicielskich (Babiuch, 2003, s. 43); przekazywanie wiedzy na temat sytuacji dziecka w poszczególnych środowiskach, unowocześnianie procesu nauczania i wychowania (Mendel, 2007, s. 55–56), wydają się w 2023 roku trudne do realizacji.

Efektywną współpracę nauczycieli z rodziną warunkuje przestrzeganie wielu zasad, które dotyczą m.in. inspirowania oddolnej inicjatywy wypływającej od rodziców, ale i dobrowolności udziału w tej aktywności. Zasada równorzędności i poszanowania partnerów polega nie tylko na podmiotowym i równym rozdzielaniu obowiązków, ale i na równości w planowaniu i odpo-

wiedzialności za podjęte zadania, a zasada kompleksowości sprowadza się do całościowego objęcia zagadnień związanych zarówno z rozwojem psychicznym, fizycznym jak i emocjonalnym dzieci poprzez integrację działań na płaszczyźnie wychowania, kształcenia i opieki. Korelacja celów, które mają stanowić zsynchronizowany układ działań tworzących całość, bazuje na scalaniu celów szczegółowych realizowanych zarówno przez szkołę jak i rodziców. Zasada autentyczności podkreśla wagę prawdy w podjętych działaniach, eliminuje funkcjonowanie na pokaz dla własnych koniunkturalnych celów. Zasada planowości sugeruje, aby podjęte działania miały charakter długoterminowy i miały charakter intencjonalny, celowy i świadomy. Zasada ciągłości i systematyczności podkreśla rolę częstotliwości, rytmiczności i płynności poczynań zorientowanych na dziecko. Zasada elastyczności i różnorodności form i metod jest przeciwieństwem schematu, rutyny i niezmienności, a zasada innowacyjności akcentuje twórcze podejście do działań społeczno-pedagogicznych (Winiarski, 1992, s. 150–168).

Czynniki warunkujące efektywną współpracę nauczyciela z rodzicami

Kompetencje i cechy osobowe nauczyciela to niewątpliwie zmienne decydujące o efektywności współpracy. Wielość umiejętności, którymi powinien się legitymować współczesny nauczyciel, wskazuje wyzwania przed jakimi staje. Kompetencje startowe (tzw. kompetencje miękkie), warunkują m.in. umiejętności komunikacyjne i związaną z nimi zdolność do współdziałania, które są niezmiernie istotne w pracy współczesnego nauczyciela. Dobra komunikacja to nie tylko mówienie i słuchanie, obejmujące właściwe porozumiewanie się, to również aktywność nadawcza, która służy rozwiązywaniu konfliktów (Czerska, 2010, s. 151–152). Kompetencje kluczowe obejmują kompetencje merytoryczne (jakościowa wiedza przedmiotowa); kompetencje psychologiczno-pedagogiczne (kompleks wiedzy i umiejętności w zakresie psychologii i pedagogiki); kompetencje w zakresie współdziałania; kompetencje pragmatyczne (kompleks sprawności i umiejętności w zakresie projektowania nauki uczniów, określanie wyjściowych i końcowych warunków działania, znajomość prawa oświatowego, dokumentów normatywnych); kompetencje komunikacyjne (poprawność, czystość, czytelność wypowiedzi); kompetencje kreatywne (stosowanie nowoczesnych technik i metod kształcenia, tworzenie autorskich programów); kompetencje informatyczno-medialne; kompetencje językowe; kompetencje etyczno-moralne oraz artystyczne. Anna Sajdak wskazuje, że struktury kompetencji można opisać w trzech wymiarach: wiedzy, umiejętności oraz podmiotowych właściwości, osobowych uwarunkowań działalności człowieka. Bez wszystkich

tych elementów kompetencja rozumiana jest jednowymiarowo (2010, s. 130). Na układ osobowych właściwości nauczyciela składają się zdaniem Czesław Banacha (2001, s. 18) zintegrowane czynniki, takie jak: światopogląd, zainteresowania, motywacje, zdolności, inteligencja, mechanizmy temperamentalne, charakterologiczne i samoregulujące. Jolanta Wilsz (2009, s. 90–91, 264–265) wyróżniła stałe indywidualne cechy osobowości w dziedzinie stosunków interpersonalnych (emisyjność, tolerancja podatność) oraz stałe indywidualne cechy osobowości w dziedzinie funkcji intelektualnych (przetwarzalność, odtwarzalność i talent). Nauczyciel w pracy dydaktyczno-wychowawczej uwzględniającej współpracę z rodzicami powinien wykazać się dużą przetwarzalnością i odtwarzalnością. Wskazany jest również talent, gdyż zamiłowanie i pasja sprzyja rozwijaniu zainteresowań uczniów, a tym samym daje podstawę do wspólnych rozmów z rodzicami. Talent pedagogiczny powinien być na wysokim poziomie i związany jest z odpowiednimi wartościami stałych indywidualnych – emisyjność dodatnia na średnim poziomie, duża tolerancja i mała podatność na wpływy.

Role zawodowe nauczyciela w edukacji wczesnoszkolnej realizowane we współpracy z rodzicami

Wyzwaniom cywilizacyjnym towarzyszy zmiana ról pełnionych przez nauczycieli, zarówno w przestrzeni edukacyjnej jak i komunikacyjnej. Obecnie nauczyciel to osoba organizująca środowisko uczenia się, to dawca i jednocześnie biorca informacji, to mentor, mistrz, przewodnik, opiekun, doradca, facylitator. Rola przewodnika wydaje się w obecnej rzeczywistości szczególnie istotna. Przewodnik zna cel wędrówki, potrafi wskazać drogi, które do niego prowadzą, proponuje różne rozwiązania, wskazuje zagrożenia i metody rozwiązywania problemów. Nauczyciel pełniący tę rolę idzie na czele (Nowak-Dziemianowicz, 2001, ss. 12–13), a coraz trudniej jest przewodzić w świecie charakteryzującym się różnorodnością orientacji światopoglądowych, mentalnych i kulturowych. Podejmowanie w tej sytuacji współpracy z rodzicami generuje dodatkowe wyzwania, m.in. bycie towarzyszem rodziców w procesie dorastania dzieci. Powoduje to rozumienie wychowanka w szerszej perspektywie – członka społeczności. Zmienia to charakter relacji nauczycieli z rodzicami i prowadzi do wszechstronnego rozwoju dzieci. Wymaga to otwartości na zmiany, które obejmują m.in. redefinicję pojęcia rodziny, świadomości kłopotów psychicznych dotyczących także najmłodszych, umiejętności diagnostycznych oraz odporności na stres dotyczący wszystkie strony podejmujące współpracę. Rola facylitatora, utożsamiana przez rodziców z osobą wspoma-

gającą, polega na stosowaniu ułatwień. C. Rogers (1992, s. 79–101), mianem nauczyciela tego typu określił profesjonalistę, który wspiera rozwój sfery intelektualno-sprawnościowej, wolicjonalno-uczuciowej, działaniową, kooperacyjną, autonomiczno-podmiotową, pełnomocnościową i samostanowieniową, aranżuje sytuacje problemowe, w których uczniowie zdobywają wiedzę i umiejętności. Cechuje go autentyzm, szczerłość, zaufanie do wychowanków, empatyczne zrozumienie, czyli pozostaje w podmiotowych stosunkach ze swoimi uczniami, ale i rodzicami jako współtwórcami procesu dydaktyczno-wychowawczego. Rola tłumacza wydaje się fundamentalnym zadaniem nauczyciela w świecie pełnym sprzeczności i natłoku informacji. Nauczyciel wypełniając tę rolę, powinien być otwarty na świat, dążyć do zdobywania nowych informacji. Pełnienie tej roli wiąże się z potrzebą refleksji, posiadaniem wiedzy komunikacyjnej i umiejętności współpracy nie tylko z wychowankiem, ale i jego rodzicami. Nauczyciele – animatorzy, to ludzie, którzy poprzez własną przemyślaną aktywność starają się rozbudzić ją u wychowanków i w środowisku wychowawczym dzieci. Działania nauczyciela obejmują animację edukacyjną, komunikacyjną, integracyjną i kulturową. Wszystkie te obszary integruje nauczyciel wczesnej edukacji, włączając w te aktywności rodziców (Szempruch, 2012, s. 159–176). Nauczyciel refleksyjny praktyk to osoba stale doskonaląca swój warsztat pracy z uczniami i z rodzicami. Refleksja jest drogą do osiągnięcia mistrzostwa zawodowego, które nie jest stanem, ale procesem. Jest to ciągle udoskonalanie naszej wizji, zgodnie z potrzebami rzeczywistości, która jest w stanie ciągłego tworzenia. Ludzie o wysokim stopniu mistrzostwa osobistego są w ciągłym trybie nauki, bowiem wszystko płynie i zmienia się w coraz szybszym tempie (Franciszkowska 2007, s. 19–21). Rolą transformacyjnego intelektualisty jest krytyczne angażowanie się, które rozumiane jest jako działanie konstruktywne, a szkoła to miejsce wyzwania sił twórczych w nauczycielu i uczniach. W tym podejściu nauczyciel, uczeń oraz rodzice znajdują się na pozycjach symetrycznych, a punkt widzenia, nawet najbardziej kontrowersyjny, wart jest rozważenia (Kwiatkowska, 2008, s. 39). Rola doradcy polega na niesieniu pomocy uczniom w trudnych sytuacjach, ale również wskazaniu rodzicom możliwości uzyskania wsparcia ze strony specjalistów. Rola doradcy związana jest z rolą wychowawcy i opiekuna. W związku z tym, aby właściwie ją wypełniać, nauczyciel powinien posiadać wiedzę na temat środowiska rodzinnego dziecka, relacji z rówieśnikami, stanu zdrowia, etapów rozwoju dziecka, typowych problemów emocjonalnych i behawioralnych doświadczanych przez uczniów w wieku wczesnoszkolnym (Gordon, 2001). Wszystkie te role składają się na wizję *nauczycieli jutra*. To pedagodzy, którzy rozumieją główne pojęcia i struktury dyscyplin, w zakresie których tworzą okazje do

uczenia się, uwzględniające różne wzory myślenia uczniów; znają etapy rozwoju dziecka, aby zapewnić mu wsparcie dla wszechstronnego rozwoju osobowości; umieją wybrać właściwą ofertę edukacyjną w postaci programu i zestawu podręczników; tworzą aktywizujące środowisko uczenia; stosują formalne i nieformalne ocenianie dla zapewnienia ciągłości rozwoju uczniów w zakresie intelektualnym, społecznym, fizycznym; szukają okazji do rozwoju zawodowego; kształtują korzystne relacje z nauczycielami, podmiotami środowiska lokalnego; znają i stosują różne strategie nauczania – uczenia się (Denek, 1998).

Metodologiczne podstawy badań własnych

Celem prowadzonych badań było uzyskanie wiedzy o czynnikach warunkujących proces współpracy nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej z rodzicami. Analiza badań dotyczyła czynników sprzyjających i utrudniających współpracę nauczycieli i rodziców, kompetencji i cech osobowości nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej sprzyjających współpracy oraz rolach zawodowych, które podejmują w trakcie tego procesu. Realizacja postępowania badawczego objęła dobór metody. Dla tej pracy stała się nią metoda sondażu diagnostycznego z typową dla niej techniką badawczą jaką jest ankieta i narzędziem kwestionariuszem ankiety.

Badania przeprowadzono wśród 77 nauczycieli i 130 rodziców w 2014 roku oraz 100 nauczycieli i 100 rodziców w 2021 w południowej Polsce (województwa małopolskie i podkarpackie).

Analiza wyników badań

M. Łobocki (2007, ss. 178–179) będąc orędownikiem współpracy szkoły ze środowiskiem podkreśla, że wszystkie wysiłki wychowawcze będą skuteczne jedynie w przypadku kooperacji szkoły i rodziny. Stanowi ona jeden z czynników prawidłowego funkcjonowania szkoły, a w pewnym stopniu także rodziny. Może w szczególny sposób korzystnie wpłynąć na rozwijanie przez nauczycieli i rodziców ich umiejętności wychowawczych i jest w stanie przyczynić się do przyspieszenia wielostronnego rozwoju umysłowego, społecznego i moralnego uczniów.

Opinie dotyczące czynników sprzyjających współpracy przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Czynniki ułatwiające nauczycielowi edukacji wczesnoszkolnej współpracę z rodzicami w opiniach nauczycieli i rodziców

Czynniki sprzyjające współpracy nauczycieli z rodzicami	Nauczyciele N = 77 2014		Nauczyciele N = 100 2021		Rodzice N = 130 2014		Rodzice N = 100 2021	
	razem	%	razem	%	razem	%	razem	%
a) postawa nauczyciela (przyjazna, pełna zrozumienia i akceptacji)	68	88,3	65	65,0	98	75,3	95	95,0
b) postawa dziecka (otwarta)	58	75,3	25	25,0	63	48,4	30	30,0
c) wzajemna inicjatywa	49	63,6	55	55,0	51	39,2	50	50,0
d) partnerstwo w działaniu	34	44,1	45	45,0	43	33,8	35	35,0
e) wspieranie inicjatyw przez władze szkoły	11	14,2	15	15,0	24	18,4	17	17,0
f) częste, systematyczne kontakty	45	58,4	25	25,0	39	30,0	45	45,0
g) pozytywne doświadczenia z wcześniejszego okresu współpracy	66	85,7	30	30,0	15	11,5	10	10,0
h) środki finansowe	21	27,2	27	27,0	2	1,5	25	25,0

Źródło: badania własne.

Zdaniem obu badanych grup postawa nauczycieli przyjazna, pełna empatii i akceptacji wpływa w znaczący sposób na proces kooperacji. Nie zmieniło się to w ciągu 7 lat. Warto jednak wskazać symptomy pewnych zmian w tym zakresie. Nauczyciele zauważają, że ich znaczenie w kwestii zapewnienia efektywnej kooperacji maleje, w związku z obniżeniem m.in. pozycji społecznej i materialnej tej grupy zawodowej, a mówiąc wprost – mają coraz mniej do powiedzenia w kontaktach z rodzicami. Ich głos w tych relacjach zdaje się mniej ważny, a oczekiwania rodziców (społeczeństwa) wzrastają. Są obarczani prawie wyłączną odpowiedzialnością za efektywność podejmowanych działań dotyczących współpracy. Warto także wskazać na opinie zarówno nauczycieli, jak i rodziców, świadczące o malejącym udziale dzieci we wzajemnej współpracy. Ma to niewątpliwie związek z upadkiem autorytetu nauczyciela, który jako wzorzec postępowania w zmieniającej się sytuacji społecznej przestał być punktem odniesienia dla rodziny, ale także brakiem poparcia ze strony władz szkolnych. Obniża się częstotliwość i jakość kontaktów z rodzicami, które rzutują na aktywność nauczycieli w tym obszarze.

Tabela 2. Czynniki utrudniające współpracę nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej z rodzicami w opiniach nauczycieli i rodziców

Czynniki utrudniające współpracę nauczycieli z rodzicami	Nauczyciele N = 77 2014		Nauczyciele N = 100 2021		Rodzice N = 130 2014		Rodzice N = 100 2021	
	razem	%	razem	%	razem	%	razem	%
a) brak zrozumienia ze strony nauczyciela / rodzica	36	46,7	40	40,0	36	27,6	65	65,0
b) problemy wychowawcze z dzieckiem	44	57,1	15	15,0	19	14,6	22	22,0
c) brak dobrego kontaktu z dzieckiem wynikającego z choroby	34	44,1	17	17,0	16	12,3	10	10,0
d) brak zainteresowania rodziców sprawami szkolnymi	51	66,2	55	55,0	30	30,0	21	21,0
e) niewłaściwa grupa rówieśnicza dziecka	15	19,4	20	20,0	27	20,7	20	20,0
f) sporadyczne kontakty z rodzicami	50	64,9	80	80,0	15	11,5	79	79,0
g) brak środków finansowych	27	35,0	15	15,0	17	13,0	9	9,0

Źródło: badania własne.

Nauczycielom edukacji wczesnoszkolnej najbardziej we współpracy doskwierał brak systematycznych kontaktów z rodzicami, i ta tendencja na przestrzeni lat niestety wzrosła. Problem obecnie (badania 2021) uświadomili sobie także rodzice, co może stać się przyczynkiem do podjęcia działań naprawczych, bowiem jeszcze kilka lat temu nie dostrzegali oni zależności pomiędzy regularnymi kontaktami z nauczycielem a problemami edukacyjnymi i życiowymi dzieci. Brak zrozumienia ze strony nauczycieli – jako czynnik utrudniający współpracę – podnosi zdecydowana większość badanych rodziców (jest to tendencja wzrastająca), a nauczyciele odpierają zarzut stwierdzeniem, że opiekunowie nie wykazują należytego zainteresowania sprawami dzieci, co powoduje napięcia między nimi. Warto zauważyć, że kwestie finansowe nie są czynnikiem decydującym o stanie współpracy, a jest to głównie czynnik ludzki, który stanowił punkt wyjścia do określenia, jakie kompetencje, cechy osobowe i role zawodowe są najistotniejsze zdaniem obu grup we współpracy.

Tabela 3. Kompetencje nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej pożądane we współpracy z rodzicami w opiniach nauczycieli i rodziców

Pożądane we współpracy z rodzicami kompetencje zawodowe nauczyciela	Nauczyciele N = 77 2014		Nauczyciele N = 100 2021		Rodzice N = 130 2014		Rodzice N = 100 2021	
	razem	%	razem	%	razem	%	razem	%
Merytoryczne (naukowo-specjalistyczne)	38	49,3	63	63,0	56	43,0	51	51,0
Metodyczne	50	64,9	69	69,0	45	34,6	51	51,0
Diagnostyczne	20	25,9	60	60,0	21	16,1	75	75,0
Medialne i techniczno-artystyczne	15	19,4	10	10,0	9	6,9	10	10,0
Komunikacyjne	44	57,1	57	57,0	74	56,9	52	52,0
Negocjacyjne	13	16,8	30	30,0	42	32,3	40	40,0

Źródło: badania własne.

Współpracę wspiera – zdaniem większości badanych nauczycieli – głównie posiadana wiedza merytoryczna i metodyczna, i ta opinia na przestrzeni lat się umacnia. Połowa ankietowanych rodziców zgadza się z tym twierdzeniem, jednak głównie w posiadaniu kompetencji diagnostycznych przez nauczycieli upatrują źródła sukcesu. Świadomość rodziców o tych umiejętnościach nauczyciela gwałtownie wzrosła w ciągu lat, co niewątpliwie wiąże się ze zwiększonym zapotrzebowaniem na diagnozowanie potrzeb dzieci. Obie grupy respondentów dostrzegają znaczenie kompetencji komunikacyjnych i negocjacyjnych w podejmowaniu współpracy, ale nie są one tak istotne, jak mogłyby się wydawać w obecnej rzeczywistości szkolnej.

Tabela 4. Pożądane we współpracy z rodzicami cechy osobowe nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej w opiniach nauczycieli i rodziców

Pożądane we współpracy z rodzicami cechy charakteru nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej	Nauczyciele N = 77 2014		Nauczyciele N = 100 2021		Rodzice N = 130 2014		Rodzice N = 100 2021	
	razem	%	razem	%	razem	%	razem	%
Sprawiedliwość	64	83,1	66	66,0	66	50,7	75	75,0
Konsekwencja	44	57,1	66	66,0	30	23,0	21	21,0
Życzliwość	42	54,5	60	60,0	69	53,0	60	60,0
Stanowczość	31	40,2	40	40,0	23	17,6	28	28,0
Wrażliwość – empatia	24	31,1	69	69,0	21	16,1	45	45,0
Wyrozumiałość	48	62,3	70	70,0	57	43,8	60	60,0
Otwartość / szczerłość	40	51,9	90	90,0	81	62,3	90	90,0
Uczciwość – sumienność, rzetelność	18	23,3	45	45,0	46	35,3	30	30,0
Tolerancja	7	9	54	54,0	2	1,5	16	16,0

Źródło: badania własne.

Najważniejsze cechy osobowe nauczycieli, które sprzyjają współpracy, to według obu badanych populacji otwartość, wyrozumiałość i empatia; ich waga wzrosła na przestrzeni lat. Stanowczość, konsekwencja uznawane przez większość badanych nauczycieli jako istotne we współpracy, znajdują się na marginesie oczekiwań rodziców. Powoduje to rozdźwięk między oczekiwaniami nauczycieli i rodziców względem podejmowanych działań. Nauczyciele z obawy przed problemami w kontaktach z rodzicami, często rezygnują z własnych przekonań na rzecz „zgody”. Jest to niepożądany układ sił, powodujący traktowanie rodziców jako klientów, którzy „zawsze mają rację”. Potwierdza tę opinię niska pozycja w hierarchii pożądaných cech osobowych – uczciwości – zarówno przez badanych nauczycieli, jak i rodziców.

Tabela 5. Oczekiwane we współpracy role zawodowe pełnione przez nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej w opiniach nauczycieli i rodziców

Role zawodowe pełnione przez nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej	Nauczyciele N = 77 2014		Nauczyciele N = 100 2021		Rodzice N = 130 2014		Rodzice N = 100 2021	
	razem	%	razem	%	razem	%	razem	%
Przewodnik	31	40,2	100	100,0	77	59,2	85	85,0
Animator	33	42,8	60	60,0	30	23,0	35	35,0
Facylitator	11	14,2	35	35,0	18	13,8	45	45,0
Tłumacz rzeczywistości	5	6,4	25	25,0	42	32,3	40	40,0
Mistrz	15	19,4	55	55,0	30	23,0	43	43,0
Profesjonalista	57	74,0	70	70,0	66	50,7	70	70,0

Źródło: badania własne.

Oczekiwania dotyczące ról zawodowych pełnionych przez nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej są w zasadzie zbieżne w obu grupach respondentów. Powinien być głównie przewodnikiem i profesjonalistą, co potwierdza ich oczekiwania dotyczące kompetencji. W ciągu lat ten odsetek znacząco wzrósł. Nauczyciele czują się zobowiązani do wskazywania drogi podejmowania wspólnych działań dla dobra dziecka. Rzadziej badana populacja rodziców oczekuje od nauczycieli mistrzostwa nie tylko zawodowego, ale i osobistego, oraz bycia animatorem życia szkolnego. Roli polegającej na wspomaganiu (facylitator) i tłumaczeniu trudnej rzeczywistości społecznej i edukacyjnej oczekują głównie badani rodzice, natomiast nauczyciele sami będąc zagubieni, nie czują się do tej roli przygotowani.

Podsumowanie

Podsumowując, można wskazać, że głównym czynnikiem, który stanowi o efektywności współpracy jest nauczyciel empatyczny, wrażliwy na potrzeby innych. Jednak znaczenie (według badanej populacji pedagogów) tej grupy zawodowej w tych relacjach na przestrzeni lat maleje. Nauczyciele narzekają na sporadyczne kontakty rodziców ze szkołą, brak zainteresowania sprawami dzieci, które skutkują obniżeniem efektywności ich działań. Oczekiwania rodziców dotyczą także potrzeby zrozumienia sytuacji współczesnych rodzin przez nauczycieli; cierpliwość i wyrozumiałość mylona jest często z pobłażliwością. Takie cechy charakteru jak stanowczość czy konsekwencja nie są pożądane w działaniach nauczycieli. Obowiązuje *bylejakość*, której efekty przekładają się na codzienne funkcjonowanie szkoły. Obie grupy wskazują, że najbardziej przydatne we wzajemnej współpracy są wiedza merytoryczna i metodyczna. Wzrosło znaczenie kompetencji diagnostycznych, ale niedoceniane są nadal umiejętności komunikacyjne i negocjacyjne. Oczekiwania dotyczące ról zawodowych nauczycieli koncentrują się na byciu przewodnikiem i profesjonalistą, co stoi w sprzeczności z ograniczaniem jego pozycji społecznej.

Bibliografia

- Babiuch, M. (2003). *Jak współpracować z uczniami trudnych uczniów?* Warszawa.
- Banach C. (2001). Osobowość nauczyciela. *Gazeta Szkolna*.
- Czerska B. (2010). Kompetencje komunikacyjne w kształceniu pedagogów – projekt zajęć. W: A. Sajdak, D. Skulicz (red.), *Paradygmaty akademickiego kształcenia pedagogów* (ss. 151–165). Kraków.
- Denek K. (1998). *O nowy kształt edukacji*. Toruń.
- Maszke A.W., Lewicki C. (2005). *Współpraca i partnerstwo w środowisku lokalnym. Problemy teoretyczno-praktyczne*. Rzeszów.
- Gordon T. (2001). *Wychowanie bez porażek: rozwiązywanie konfliktów między rodzicami a dziećmi*. Warszawa.
- Grochowska N., Gugnacka R. (2001). *Ja jestem sobą i ty jesteś sobą*. Warszawa.
- Janke, A. (2004). Trójpodmiotowe partnerstwo w stosunkach rodziny i szkoły. Model wspólnie z dzieckiem. W: I. Nowosad, M. J. Szymański (red.). *Nauczyciele i rodzice. W poszukiwaniu nowych znaczeń i interpretacji współpracy*. Zielona Góra–Kraków.
- Kwiatkowska H. (2008). *Pedeutologia*. Warszawa.
- Lulek B. (2008). *Współpraca szkoły, rodziny i środowiska*. Rzeszów.
- Łobocki M. (2007). *W trosce o wychowanie w szkole*. Kraków.
- Mendel M. (2007). *Rodzice i nauczyciele jako sprzymierzeńcy*. Gdańsk.
- Nowak-Dziemianowicz M. (2001). *Oblicza nauczyciela. Oblicza szkoły*. Toruń.

- Ordon U. (2007). *Nauczyciel edukacji elementarnej a współczesne potrzeby oświatowe i społeczne*. W: M. Królica, E. Piwowarska, E. Skoczylas-Krotli (red.), *Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna na początku XXI wieku* (ss. 145–155). Częstochowa.
- Rogers C. (1992). *Tworzenie klimatu wolności*. W: K. Blusz (red.), *Edukacja i wyzwolenie*, Kraków.
- Sajdak A. (2010). *Kształtowanie kompetencji dydaktycznych pedagogów*. W: A. Sajdak, D. Skulicz (red.), *Paradymaty akademickiego kształcenia pedagogów* (ss. 129–145). Kraków.
- Szempruch J. (2012). *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*. Kraków.
- Wilsz J. (2009). *Teoria pracy*. Kraków.
- Winiarski M. (1992). *Współdziałanie szkoły i środowiska*. Warszawa.
- Zińczuk M. (2009). *Nauczyciel jako współtwórca sukcesu szkolnego uczniów*. W: K. Kusiak, I. Nowakowska-Buryła, R. Stawinoga (red.), *Edukacyjne konteksty rozwoju dziecka w wieku wczesnoszkolnym* (ss. 133–145). Lublin.